

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

УДК 342.25:37(091)(477.53)«18/19»

ЛАРИСА СЕМЕНОВСЬКА

ORCID: 0000-0001-9881-7307

(Полтава)

СВІТЛАНА КІКТО

ORCID: 0000-0002-7932-7545

(Київ)

ЗАСАДНИЧІ АСПЕКТИ ПРОСВІТНИЦЬКО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗЕМСТВ ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті здійснено цілісне наукове дослідження теоретичних ідей і досвіду просвітницько-виховної діяльності земств Полтавської губернії другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Обґрунтовано нормативно-правові й теоретичні основи, виявлено специфіку, визначено основні етапи, напрями, форми та методи просвітницько-виховної діяльності земств Полтавської губернії досліджуваного періоду. Розкрито можливості використання прогресивних історико-педагогічних здобутків в сучасних умовах інноваційного розвитку освіти України.

***Ключові слова:** просвітницько-виховна діяльність, земства Полтавської губернії, ідеї, досвід, навчальні заклади, освіта, виховання.*

Постановка проблеми. Становлення консолідованого громадянського суспільства в Україні, розвиток демократичної держави в умовах поглиблення децентралізації влади та розширення повноважень місцевого самоврядування територіальних громад (Конституція України; Закон України «Про місцеве самоврядування») зумовлюють необхідність пошуку інноваційних підходів до організації й управління освітою. У найважливіших документах про освіту (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту»; Національна доктрина розвитку освіти у ХХІ ст., Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки тощо) указується, що освіта має стати вирішальним чинником гуманізації суспільних відносин, механізмом формування нових життєвих орієнтирів особистості. Передумовою утвердження національних інтересів в інтегративному світі, піднесення міжнародного авторитету України та становлення її позитивного іміджу є виховання освічених, високоморальних, мобільних і практико орієнтованих громадян, здатних до конструктивної співпраці, полікультурної та міжособистісної взаємодії, які мають глибоке почуття відповідальності за долю держави та її соціально-економічний розвиток.

Необхідність створення системи освіти, здатної реалізувати поставлені стратегічні завдання, актуалізує потребу звернення до кращих традицій вітчизняної педагогічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Саме в цей період активно й різнопланово розвивалися земства як самоврядні органи громадсько-державного управління та просвітницько-виховні осередки українського суспільства. Унікальними за характером і вагомістю творчих здобутків були земства Полтавської губернії, які результативно впроваджували педагогічні ініціативи щодо розвитку початкової, загальної, професійно-технічної та позашкільної освіти, розбудови системи професійної підготовки вчителів, удосконалення навчально-виховного процесу, оновлення навчально-методичного забезпечення й матеріально-технічної бази навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ході аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел виявлено, що вчені приділяли увагу вивченню окремих аспектів досліджуваної проблеми. Учені наголошували на значенні земств у цивілізаційному культурно-історичному поступі,

аналізували труднощі земської освіти, побіжно торкаючись питань, пов'язаних із просвітницькою діяльністю окремих земств (Б. Веселовський, М. Драгоманов, С. Сірополко, В. Чарнолуський, М. Чехов та ін.). Діяльність земських установ у загальному історико-педагогічному процесі України висвітлена у фундаментальних працях А. Бойко, Б. Года, М. Євтуха, О. Сухомлинської, Л. Штефан та ін. Конкретизація регіональних особливостей змісту й організації роботи земств дослідженого періоду здійснена у наукових студіях Л. Корж, Н. Олійник, Л. Рябовол й ін. Цінний фактичний матеріал із досліджуваної проблеми, але, на жаль, паліативного характеру презентовано у наукових розвідках учених-краєзнавців Полтавщини (Р. Гавриш, О. Дроздова, В. Жук, П. Ротач та ін.). Отже, здійснений аналіз наукових праць засвідчив, що просвітницько-виховна діяльність земств Полтавської губернії (друга половина XIX – початок XX ст.) донині не була предметом спеціального цілісного вивчення.

Мета статті полягає у виявленні теоретичних ідей, науковому узагальненні прогресивного досвіду просвітницько-виховної діяльності земств Полтавської губернії (друга половина XIX – початок XX ст.) та розкритті можливостей його творчої реалізації в умовах модернізації національної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. На засадах феноменологічного та герменевтичного підходів з'ясовано, що науковим і навчально-методичним підґрунтям просвітницько-виховної діяльності земств Полтавської губернії досліджуваного періоду слугували: положення про гармонійне та всебічне виховання особистості, необхідність навчання рідною мовою, забезпечення загальноосвітнього, виховального та природовідповідного характеру навчання (В. Вахтеров, П. Каптерев, М. Пирогов, К. Ушинський та ін.), формування ціннісного ставлення до культури, традицій, історії українського народу (М. Драгоманов, С. Русова, О. Сластіон та ін.); фундаментальні висновки щодо важливості трудового виховання та професійної освіти молодого покоління (І. Анопов, М. Демков, К. Цируль та ін.); результати розробки науково-методичних засад земської початкової школи (В. Євтушевський, М. Корф, Т. Лубенець та ін.).

Проведений у ході роботи аналіз дає підстави стверджувати, що до теоретичних ідей, які лежали в основі просвітницько-виховної діяльності земств Полтавської губернії вказаного періоду, доцільно віднести такі положення: виняткова роль освіти та виховання в процесах державотворення й консолідації суспільства; важливість культивування кращих рис української ментальності, таких, як працелюбність, індивідуальна свобода, глибинний зв'язок із природою; інтеграція навчальної діяльності та творчої праці учнів; широке застосування практико орієнтованих методів загальноосвітнього та професійного навчання; оптимальне поєднання шкільних і позашкільних форм просвітницько-виховної діяльності тощо [9]. У ході дослідження виявлено, що склад Полтавського губернського земства був більш демократичним, ніж представництво інших земств України. У зв'язку з цим, земські установи стали проміжною ланкою між суспільством та урядовим апаратом. Важливо, що їхня фундація надавала можливість різним верствам населення, у тому числі й селянам, бути допущеними до розв'язання важливих економічних і соціальних проблем, що, у свою чергу, спричинило прагнення до підвищення грамотності, тому просвітницько-виховна діяльність стала вагомою складовою функціонування земств.

З'ясовано, що просвітницько-виховна діяльність земств Полтавської губернії (друга половина XIX – початку XX ст.) була спрямована на поширення грамотності та підвищення культурно-ціннісних потреб широких верств населення на принципах загальності й доступності навчання; зв'язку освіти з життям, культурою та традиціями українського народу; гласності й демократичності; самоврядування; часткової адміністративно-фінансової автономності; відкритості тощо.

Проаналізувавши діяльність земських установ Полтавської губернії досліджуваного періоду у сфері освіти та виховання на основі трьох критеріїв, зокрема: а) соціально-економічного розвитку суспільства; б) наявності та змісту нормативно-правових документів; в) розвитку педагогічної теорії й освітньо-виховної практики, визначено три етапи її розвитку: 1) організаційно-підготовчий (1864 р. – початок 70-х років XIX ст.); 2) науково-методичний (середина 70-х – середина 90-х рр. XIX ст.); 3) узагальнювально-реформаторський (середина 90-х рр. XIX ст. – 1919 р.).

I етап (1864 р. – середина 70-х рр. XIX ст.) – організаційно-підготовчий – характеризувався становленням земських освітніх структур Полтавської губернії згідно із «Положенням про губернські і повітові земські установи» (1864 р.), «Положенням про початкові народні училища» (1864 р.), а також відсутністю планомірної та скоординованої роботи губернського та повітових земств у сфері

освіти й виховання. У цей час земства зосередили увагу на статистично-дослідницькому напрямі (проводили дослідження стану шкільництва у Полтавській губернії); долучалися до матеріального забезпечення початкових навчальних закладів на засадах «стимулювання» (закупівля навчального приладдя та підручників, надання фінансової допомоги вчителям) і «спільного утримання» (залучення коштів громад для утримання шкіл); здійснювали організаційно-педагогічне керівництво та нагляд за навчально-виховним процесом на засадах децентралізації (представники земств входили до складу училищних рад); робили спроби реалізації свого права щодо заснування земських шкіл [1; 4].

II етап (середина 70-х рр. XIX ст. – початок 90-х рр. XIX ст.) – науково-методичний – позначився докорінними змінами у просвітницько-виховній діяльності земств Полтавської губернії відповідно «Положення про початкові народні училища» (1874 р.), а також нерівномірністю розвитку різних напрямів роботи земств. Самостійність органів земського самоврядування обмежувалася, натомість вплив чиновників Міністерства народної освіти, дворянства та духовенства посилювався. Земства Полтавщини зосередили свою увагу на науково-методичній діяльності; здійснювали представництво в училищних радах; відкривали початкові та професійні навчальні заклади (Кременчуцька акушерсько-фельдшерська школа, Лубенська сільськогосподарська школа, Миргородська художньо-промислова школа імені М. В. Гоголя, Полтавська фельдшерська школа, Полтавська школа садівництва, Полтавське ремісниче училище тощо) [3].

III етап (початок 90-х рр. XIX ст. – 1919 р.) – узагальнювально-реформаторський – позначався виробленням скоординованої політики губернського та повітових земств, багатоплановою та системною роботою, відстоюванням інтересів національної української школи, розширенням фінансових повноважень. Його початок знаменувався ухваленням «Положення про губернські і повітові земські установи» (1890 р.), яке, з одного боку, обмежило автономію органів земського самоврядування та посилило контроль державної адміністрації, а з іншого – зумовило піднесення земського руху на Полтавщині та спонукало до розвитку нових напрямів просвітницько-виховної діяльності земств – видавничого й бібліографічно-експозиційного. У цей час значно розширився земський вплив в училищних радах за рахунок делегування до їхнього складу голів земських управ і земських лікарів; здійснювалися широкомасштабні реформаторські ініціативи земств Полтавської губернії щодо зміцнення земської системи освіти, розширення шкільних програм (із природознавства, історії, географії, трудового навчання та дисциплін художньо-естетичного циклу), підготовки педагогічних кадрів, удосконалення організаційних форм і методів навчально-виховної діяльності, проведення шкільних статистичних досліджень, налагодження системи будівництва навчальних закладів в українському архітектурному стилі, розробки та впровадження плану загального початкового навчання, розвитку позашкільної освіти. Доцільно також позитивно оцінити діяльність Педагогічного бюро, що функціювало у структурі Полтавського губернського відомства упродовж 1905–1919 рр. як перший науково-освітній центр удосконалення педагогічної майстерності вчителів Полтавської губернії [2].

На підставі поетапно-проблемного аналізу нами виокремлено основні напрями просвітницько-виховної діяльності земств Полтавської губернії другої половини XIX – початку XX ст.: 1) навчально-методичний – пов'язаний із розробленням теоретико-практичних засад земської народної школи; українізацією освіти; розробкою навчальних планів і програм; збагаченням змісту навчання дисциплінами природничо-математичного та художньо-естетичного спрямування, а також дидактичним матеріалом природничого та практико орієнтованого характеру; вдосконаленням методів і форм викладання; 2) організаційно-педагогічний – передбачав організацію й інспектування мережі початкових земських шкіл і початкових народних училищ; започаткування вечірніх, повторювальних, ремісничих і рукодільних класів; відкриття та забезпечення професійних (сільськогосподарських, ремісничих, промислово-художніх тощо) навчальних закладів; організацію спеціальних короткотермінових сільськогосподарських курсів; підготовку педагогічних кадрів (відкриття учительських семінарій у Великих Сорочинцях (1908 р.), Решетилівці (1909 р.), Лубнах (1911 р.), Прилуках (1915 р.), Полтаві (1917 р.), педагогічних класів на базі повітових училищ, проведення вчительських з'їздів і підготовчих загальноосвітніх курсів тощо); 3) видавничий – спрямовувався на підготовку та видання підручників і посібників, методичних розробок і дидактичних матеріалів, науково-популярної літератури, рецензій, педагогічних періодичних видань.

Відзначимо, зокрема, заснування Полтавським губернським земством першого в Україні педагогічного видавництва «Український учитель», а також педагогічного часопису для вчителів початкових шкіл (1906 р.); 4) бібліографічно-експозиційний – пов'язаний із фундацією шкільних і педагогічних бібліотек для вчителів, книгозбірень і музеїв унаочнення, проведенням сільськогосподарських і виробничих виставок, створенням читалень для селян, заснуванням при Полтавському губернському земстві Природничо-історичного музею (1891 р.) та Центральної педагогічної бібліотеки (1906 р.) тощо; 5) статистично-дослідницький – передбачав здійснення шкільних статистичних досліджень, вивчення стану просвітницько-виховної практики на місцях та ін. [8].

Дослідженням доведено, що, незважаючи на певні складнощі (часткове обмеження прав земських структур законодавством, недостатність коштів, бюрократичний характер виконання нормативних настанов тощо) Полтавське губернське земство виступало ініціатором низки прогресивних починань просвітницько-виховного спрямування. Приміром, у 1883 р. запроваджено програму санітарно-гігієнічного обстеження учнів і шкіл, яку розробили земські лікарі Федір і Єлизавета Яницькі. У 1894 р. на основі детального вивчення стану розвитку освіти на Полтавщині було розпочато реалізацію програми обов'язкового початкового навчання дітей 8–11 років (із перспективою на 10–15 років). Підкреслимо також, що Лохвицьке повітське земство у 1898 р. першим на території Лівобережної України приступило до виконання програми розширення мережі шкіл, здійснивши при цьому асигнування на будівництво у розмірі 10040 крб. Згодом, у 1910 р. було проведено конкурс із проектування шкільних будівель в українському архітектурному стилі, результати якого втілилися у широко масштабному для тих часів проекті спорудження навчальних закладів [7].

Здійснення порівняльного аналізу із роботою інших земських установ України (друга половина XIX – початок XX ст.) дозволило виявити специфіку просвітницько-виховної діяльності земств Полтавської губернії досліджуваного періоду: україноцентрований зміст; пріоритетність морального, естетичного та трудового виховання; опора на національно-культурні традиції; високий рівень педагогічної культури й ініціативності; домінування практико орієнтованих форм і методів, що пробуджують активність і творчість особистості; широка співпраця із прогресивними діячами територіальної громади та всієї України.

У процесі дослідження охарактеризовано форми (ремісничі класи для хлопців і рукодільні класи для дівчат, вечірні та повторювальні класи для дорослих, самостійна робота учнів, народні читання, публічні лекції, екскурсії, виставки, ювілейні Шевченківські вечори, спектаклі, концерти, робота на пришкільних ділянках; педагогічні класи, вчительські з'їзди, літні загальноосвітні підготовчі курси для вчителів тощо) та методи (звуковий метод навчання грамоти, метод вправ, написання творів і переказів, методи навчання арифметики В. Грубе та В. Євтушевського, бесіди на природі, драматизація народних казок і літературних творів тощо) просвітницько-виховної діяльності земств Полтавської губернії досліджуваного періоду.

На основі парадигмального підходу, що передбачає вивчення досліджуваної проблеми із позицій виникнення та трансформації педагогічних теорій, встановлено певну співзвучність ідей просвітницько-виховної діяльності земств Полтавської губернії досліджуваного періоду та положень, що визначено у новітніх державних освітніх документах (Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Концепція розвитку освіти на період 2015-2025 років», «Концепція національно-патріотичного виховання» тощо), обґрунтовано у працях сучасних педагогів-науковців (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Луговий, О. Падалка, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін.), а також зrealізовано у прогресивному досвіді вчителів-практиків (О. Горіна, Л. Грищенко, О. Довбня, Г. Єльнікова та ін.). Особливо актуально у цьому контексті звучить питання переходу до державно-громадської моделі управління освітою, що передбачає узгоджену взаємодію між державою та громадою: у розв'язанні широкого спектру проблем, пов'язаних із можливістю ефективно впливати на освітню політику, у прийнятті управлінських рішень, у виконанні функцій ресурсного забезпечення тощо [5].

Висновки. Отже, проведене дослідження надало підстави розкрити узагальнити й можливості використання прогресивних здобутків просвітницько-виховної діяльності земств Полтавської губернії (друга половина XIX – початок XX ст.) в умовах інноваційного розвитку освіти України: 1) на

законодавчому рівні – вироблення новітньої стратегії удосконалення нормативно-правової бази оптимізації державних управлінських структур у галузі освіти на засадах демократизації, децентралізації та самоврядування; 2) на організаційно-методичному рівні – оновлення змісту освіти та виховання, його гармонізація із сучасними вимогами життя, культурою українського народу, потребами особистості та суспільства; розробка й упровадження форм і методів, які сприяють розвитку творчої самостійності, трудової та громадянської активності, формують у молодого покоління систему загальнолюдських і національних цінностей; створення соціально-педагогічних комплексів, які уможливають співпрацю шкільних і позашкільних навчальних закладів, родини, культурно-просвітницьких і громадських установ, підприємств-спонсорів, меценатів тощо; 3) на технологічному рівні – організація пошуково-краєзнавчої, музейно-педагогічної, волонтерської, виробничої діяльності учнів та студентів у ході навчально-виховної взаємодії; урізноманітнення позакласних і позашкільних форм освіти та виховання; поліпшення матеріально-технічної бази навчальних закладів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребує загальнодидактична та науково-методична спадщина земських діячів другої половини XIX – початку XX ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Велецкий С. Двадцать пять лет деятельности земства в Полтавской губернии с 1866 по 1892 год. Краткий очерк. – Полтава : типо-литогр. Л. Фришберга, 1894. – 144 с.
2. Веселовский Б. История земства за 40 лет : в 4 т.: Т. 1. Бюджет. Медицина. Общественное призрение. Образование. Систематический указатель литературы по земским вопросам / Б. Веселовский. – СПб. : Издательство О. Попова, 1909. – 724 с.
3. Гавриш Р. Земська школа на Полтавщині / Відп. редактор В. Лобурець. – Полтава : ВЦ «Археологія», 1998. – 102 с.
4. Двадцать пять лет деятельности земства в Полтавской губернии с 1866 по 1892 год. Краткий очерк / Сост. Велецкий С.; изд. Полтавского сельскохозяйственного общества. – Полтава : тип. Л. Фришберга, 1884. – 174 с.
5. Єльнікова Г. В. Теоретичні підходи до моделювання державно-громадського управління / Г. В. Єльнікова // Директор школи. – 2003. – № 40. – С. 10–11.
6. Звягинцев Е. Полвека земской деятельности по народному образованию / Е. Звягинцев. – М. : Задруга, 1915. – 96 с.
7. История Полтавского земства. Дореформенный период и введение земских учреждений / сост. Ф. А. Щербина. – Полтава : Электрич. типо-литография торгового дома Л. Фришберга, 1914. – Вып. 1. – 238 с.
8. Кікто С. Напрями просвітницько-виховної діяльності земств Полтавської губернії / С. Кікто // Педагогічні науки: збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. – Полтава : ПНПУ, 2015. – Вып. 64. – С. 149–153.
9. Кікто С. Розвиток професійної освіти у діяльності земств Полтавської губернії / С. Кікто // Педагогічні науки : збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Полтава : ПНПУ, 2014. – Вып. 60. – С. 153–157.
10. Корф Н. А. Русская начальная школа. Руководство для земских гласных и учителей сельских школ / Н. А. Корф. – СПб., 1872. – 363 с.
11. Смирнов О. Н. Земство и бюрократия в деле народного образования / О. Н. Смирнов // Русская школа. – 1906. – № 12. – С. 9–18.
12. Щербина Ф. История Полтавского земства. Дореформенный период и введение земских учреждений. - Полтава: [Б. и.], 1914. – Вып. 1. – 236 с.

REFERENCES

1. Veletskyi S. Dvadsat piat let deiatelnosti zemstva v Poltavskoi hubernyy s 1866 po 1892 hod. Kratkyy ocherk. – Poltava : typo-lytohr. L. Fryshberha, 1894. – 144 s.
2. Veselovskiy B. Ystoryia zemstva za 40 let : v 4 t.: T. 1. Biudzhet. Medytsyna. Obshchestvennoe pryzrenye. Obrazovanye. Systematicheskyi ukazatel lyteratury po zemskym voprosam / B. Veselovskiy. – SPb. : Yzdatelstvo O. Popova, 1909. – 724 s.
3. Havrysh R. Zemska shkola na Poltavshchyni / Vidp. redaktor V. Loburets. – Poltava : VTs «Arkheolohiia», 1998. – 102 s.
4. Dvadsat piat let deiatelnosti zemstva v Poltavskoi hubernyy s 1866 po 1892 hod. Kratkyy ocherk / Sost. Veletskyi S.; yzd. Poltavskoho selskokhoziaistvennoho obshchestva. – Poltava : typ. L. Fryshberha, 1884. – 174 s.
5. Ielnykova H. V. Teoretychni pidkhody do modeliuвання derzhavno-hromadskoho upravlinnia / H. V. Yelnykova // Dyrektor shkoly. – 2003. – № 40. – S. 10–11.
6. Zviahyntsev E. Polveka zemskoi deiatelnosti po narodnomu obrazovanyiu / E. Zviahyntsev. – M. : Zadruha, 1915. – 96 s.

7. Ystoriya Poltavskoho zemstva. Doreformennyi peryod y vvedenye zemskykh uchrezhdeniy / sost. F. A. Shcherbina. – Poltava : Elektrych. typo-lytohrafiya torhovocho doma L. Fryshberha, 1914. – Выр. 1. – 238 s.

8. Kikto S. Napriamy prosvitnytsko-vykhovnoi diialnosti zemstv Poltavskoi hubernii / S. Kikto // Pedahohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V.H.Korolenka. – Poltava : PNPJ, 2015. – Выр. 64. – S. 149–153.

9. Kikto S. Rozvytok profesiinoi osvity u diialnosti zemstv Poltavskoi hubernii / S. Kikto // Pedahohichni nauky : zbirnyk naukovykh prats Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka. – Poltava : PNPJ, 2014. – Выр. 60. – S. 153–157.

10. Korf N. A. Russkaia nachalnaia shkola. Rukovodstvo dlia zemskykh hlasnykh y uchytelei selskykh shkol / N. A. Korf. – SPb., 1872. – 363 s.

11. Smyrnov O. N. Zemstvo y biurokratya v dele narodnoho obrazovanyia / O. N. Smyrnov // Russkaia shkola. – 1906. – № 12. – S. 9–18.

12. Shcherbina F. Ystoriya Poltavskoho zemstva. Doreformennyi peryod y vvedenye zemskykh uchrezhdeniy. Poltava: [B. y.], 1914. – Выр. 1. – 236 s.

LARYSA SEMENOVSKA
SVITLANA KIKTO

FUNDAMENTAL ASPECTS OF EDUCATIONAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITIES OF ZEMSTVOS (COUNTRY COUNCIL) OF POLTAVA PROVINCE (SECOND HALF OF THE XIX – EARLY XX CENTURY)

The article reveals the experience of the educational activity of the zemstvos of the Poltava province of the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. The degree of studying the problem is analyzed, socio-economic background and organizational and pedagogical factors of educational activity of zemstvos of the Poltava province of the investigated period are determined. The normative-legal (statutes, orders of orders, etc.) and theoretical foundations are grounded (the purpose is spreading literacy and increasing the cultural and valuable needs of wide sections of the population; the principles of the universality and availability of learning; the connection of education with the life, culture and traditions of the Ukrainian people; publicity and democracy; self-government; partial administrative and financial autonomy; openness; ideas - the exclusive role of education and upbringing in the processes of state formation and consolidation of society; the importance of cultivating better features of Ukrainian mentality, such as hard working, individual freedom, deep link with nature; integration of educational activities and creative work of students; the optimal combination of school and out-of-school forms of educational and upbringing activities, etc.). The specifics (Ukrainian-centered content; the priority of moral, aesthetic and labor education; the reliance on the national-cultural traditions; the high level of pedagogical culture and initiative; the dominance of practical-oriented forms and methods that stimulate the activity and creativity of the personality; broad cooperation with progressive leaders of the territorial community and the whole of Ukraine) is determined, the main stages are defined: I - preparatory-organized (1864 - early 70's of the nineteenth century); II - scientific-methodical (mid 70-ies - mid-90-ies of the XIX century), directions (educational-methodical, organizational-pedagogical, publishing, bibliographic-expositional, statistical research). Forms (handicraft classes for boys and handicraft classes for girls, evening classes and repeating classes for adults, independent work of students, folk lectures, public lectures, excursions, exhibitions, jubilee Shevchenko's evenings, performances, concerts, work in preschool areas; pedagogical classes, teachers' congresses, summer general preparatory courses for teachers, etc.) and methods (sound method of teaching letters, method of exercises, writing of compositions and retellings, conversations in nature, dramatization of folk tales and literary works etc.) of educational and upbringing activity of zemstvos of the Poltava province (second half of the XIX and early of the XX centuries) are characterized.

The possibilities of using the progressive achievements of the zemstvos of the Poltava province of the investigated period in the modern conditions of innovation development are discovered (producing of the newest strategy of improving of the regulatory and legal framework of optimizing of the state administrative structures in the field of education on the principles of democratization, decentralization and self-governance; updating the content of education and upbringing, its harmonization with the modern requirements of the life, the culture of the Ukrainian people, the needs of the personality and society; the development and introduction of the forms and methods that promote the development of creative autonomy, labor and civic activity, form a system of universal and national values in the younger generation; creation of social-pedagogical complexes, which enable the cooperation of educational institutions, family, cultural, educational and public institutions, sponsoring enterprises, philanthropists, etc.).

Keywords: *educational and pedagogical activity, zemstvos of Poltava province, ideas, experience, educational establishments, education, upbringing.*

Одержано 13.11.2017р